

Dr hab. Joanna Helios

Dr hab. Profesor UWr Wioletta Jedlecka

Przemoc instytucjonalna – słownik podstawowych pojęć

Instytucja

- Pojęcie instytucji przeszło w naukach społecznych symptomatyczną ewolucję. Dla **Durkheima** instytucje to *wierzenia i sposoby postępowania ustanowione przez zbiorowość*, są realnością zewnętrzną wobec jednostek – świat społeczny jest „urządzony” instytucjami. Dla **Veblena** instytucja to *nawyk myślowy* i utarty sposób działania, natomiast dla **Commonsa** to *kolektywne działanie na rzecz kontroli, uwolnienia lub wzmocnienia działań jednostki*, które może mieć postać zarówno nawyku, jak całego, zorganizowanego systemu.

Instytucja

- Każda instytucja w podstawowym znaczeniu tego słowa jest *celowo zorganizowanym zespołem ludzi, wyposażonych w określone kompetencje i środki materialne służące do realizowania zadań dla których je utworzono.*
- Prawnicy posługują się terminem „instytucja” również dla oznaczenia zespołu norm prawnych, regulujących określoną, dającą się wyróżnić merytorycznie materię społeczną; określony rodzaj (typ) stosunków społecznych.

Instytucja prawna

- Wyodrębniony i stanowiący funkcjonalną całość zespół norm prawnych odnoszący się do stosunków w jakiejś dziedzinie życia społecznego np. własność, małżeństwo.
- Niekiedy mianem tym określa się także zespół działań wyznaczony przez wyodrębniony jako instytucja prawna zespół norm lub osobę albo grupę osób zorganizowaną i działającą na podstawie takiego zespołu norm.

Kultura

- **Problem z pojęciem i definicją kultury.**
Wieloznaczność jest cechą pojęcia kultury niemal od samych początków jego wprowadzenia do języka humanistyki. I tak:
 - - o kulturze możemy mówić dopiero wówczas, gdy odkrycie czy wynalazek zostaje zachowany, gdy jest przekazywany z pokolenia na pokolenie, gdy staje się dorobkiem trwałym zbiorowości ludzkiej, nie przyzwyczajeniem poszczególnej jednostki czy jej mniemaniem osobistym;

Kultura

- - kultura bywa sprowadzana do samych przekonań i modeli normatywnych, określających zasady ludzkiego działania;
- - definicje psychologiczne uwypuklają psychiczne mechanizmy kształtowania kultury, rolę procesów uczenia się i naśladownictwa jako procesów przyswajania kultury oraz jej funkcje w zaspokajaniu potrzeb i przystosowaniu jednostek do warunków życia;

Kultura

- - kultura stanowi swoiście ludzki aparat przystosowania do środowiska, dzięki któremu człowiek góruje nad otaczającym go światem zwierzęcym, a przystosowanie to realizuje się w walce, w ciągłym sporze przeciwstawnych interesów i samozachowawczych dążeń gatunków;
- - elementy kultury mogą przybierać postać systemów;

Kultura

- - pojawia się koncepcja „wzorów kultury”;
- - genetyczne definicje akcentują społeczne źródła kultury, ujmowanej jako produkt społecznego współżycia, i stworzoną przez nie część środowiska.
- ***Kultura jest przeciwstawiana naturze jako część środowiska stworzona przez ludzi w procesie ich społecznego współdziałania.***

Kultura

- Oddzielająca człowieka od natury sfera, którą nazywamy kulturą w szerokim tego słowa znaczeniu, obejmuje sobą warstwę materialnych przedmiotów, stworzonych przez człowieka dla jego potrzeb życiowych. Są to zatem materialne warunki naszej egzystencji, tworzone w pochodzie historycznym człowieka, a więc nasze domy, nasze rolnictwo, przemysł, komunikacja itd.

Kultura

- Tę materialną warstwę kultury określa się czasem cywilizacją. Drugą warstwę w ramach szeroko pojętej kultury tworzy kultura w ścisłym słowa znaczeniu – są to duchowe wartości człowieka, które określają relacje między ludźmi oraz relacje między ludźmi a ich sferą materialną. W tej sferze znajdują się między innymi normy prawne, obyczaje, reguły współżycia różnego rodzaju, opinie, wierzenia czy idee.

Kultura

- Dwie warstwy składające się na kulturę *sensu largo*, a więc kultura materialna i duchowa wzajemnie oddziałują na siebie. W tym ich związku tkwi sedno sporu tak na temat pierwotności, jak i zależności między obiema warstwami kultury.
- *Człowiek rodząc się w określonym miejscu i czasie, wzrasta w kulturę w szerokim tego słowa znaczeniu, a więc w zastany świat zarówno osiągnięć materialnych, jak też w krąg kultury duchowej, a więc w zastany świat obyczajów, norm, wierzeń, idei.*

Kultura

- **Język jest** nie tylko środkiem wzajemnej komunikacji, lecz również **nośnikiem kultury**.
- Poprzez określenia, symbole, nazwy wkracza człowiek w świat kultury materialnej i duchowej. Obserwując dziecko można już zauważyć, że z sukcesywnym przyswajaniem języka uczy się ono równocześnie poruszać w świecie przedmiotów materialnych i jak poprzez pewne słowa wyraża swe emocje, swój pozytywny lub negatywny stosunek do otaczających je osób i rzeczy.

Kultura

- W przypadku kiedy działalność instytucji polityczno – prawnych popada w sprzeczność z panującymi nastrojami, w szczególności gdy ludzie są przytłoczeni bezduszną maszyną biurokratyczną – wówczas oddalają się od życia publicznego i stają się pasywni wobec panującego ustroju. Rodząca się obcość wobec obowiązującego porządku polityczno – prawnego sprawia, że *człowiek szuka namiastek lub tworzy jakby odrębną sferę kulturową* w ramach uznanej i oficjalnie aprobowanej.

Kultura prawna

- Może być rozumiana na dwa sposoby. Z jednej strony można mówić o *kulturze prawnej podmiotu prawa*, czyli o świadomości prawnej podmiotu prawa (jednostki), z drugiej o określonej *kulturze prawnej danego państwa lub kręgu kulturowego*. Tu wskazuje się na istnienie wielu zróżnicowanych kultur prawnych.

Kultura prawna

- Podlegają one różnym podziałom, pośród których wskazać należy, że szeroko rozumiana **europejska kultura prawna** dzieli się na kulturę prawną *systemów prawa stanowionego* i *systemów prawa common law* .

Kultura prawna

- Studia antropologów ujawniają daleko idące różnicowanie tego, co zwykło określać się jako kultura prawna, terminu wprawdzie rozumianego bardzo różnie, ale, najogólniej rzecz biorąc, ***zdającego sprawę ze specyficznych dla określonego społeczeństwa poglądów na prawo i jego rolę w kształtowaniu ładu społecznego, wpływających na praktykę stosowania prawa i na społeczne postawy wobec niego.***

Patologia

- Zjawisko patologii społecznej budzi żywe zainteresowanie zarówno w środowisku naukowym, jak i wśród innych grup w społeczeństwie. Jedną z przyczyn tego zainteresowania jest potrzeba zrozumienia zachowania nieakceptowanego, przynoszącego straty lub perspektywę strat, zachowania wywołującego niepokój o bezpieczeństwo własne i najbliższego otoczenia, naruszającego potrzebę ładu społecznego, poczucie przewidywalności zdarzeń, możliwość planowania lub choćby antycypowania przyszłości, a wreszcie godzącego w poczucie tożsamości społecznej jednostki.

Patologia

- Patologia społeczna traktowana *jest jako zbiór pojęciowy zjawisk sprzecznych z systemem wartości społecznie akceptowanych*. Mieści kilka podstawowych kategorii zachowań jednostkowych, grupowych i instytucjonalnych.

Patologia

- Klasyfikacja wskazanych zachowań jest następująca:
- - **przestępczość przeciwko** życiu i zdrowiu, przestępstwa pospolite, gospodarcze, urzędnicze, bankowe, przestępstwa zorganizowane i aferalne;
- - **zachowania dezorganizujące rodzinę:** przestępstwa przeciwko rodzinie i uchylaniu się od obowiązku alimentacyjnego, procesy dezadaptacji i wykolejenia młodzieży, zjawiska powodujące rozbitcie rodziny i narastanie sieroctwa społecznego;

Patologia

- - **samozniszczenie**: alkoholizm, narkomania i samobójstwa, a także inne postacie zachowań agresywnych;
- - **instytucjonalne rodzaje patologii społecznej**: spowodowane dysfunkcją władzy ustawodawczej (nieadekwatność uregulowań prawnych do potrzeb gospodarczych i społecznych, niska jakość aktów prawnych) i wykonawczej (niekompetencja, partykularyzm, prywata).

Przemoc strukturalna

- Odnosi się do łamania praw człowieka w instytucjach, np. w placówkach pomocy społecznej lub wychowawczych.

Przemoc w białych rękawiczkach

- Najczęściej jest kojarzona z przemocą psychiczną; w wielu sytuacjach można do niej zaliczyć przemoc ekonomiczną i strukturalną. Trudna do wykrycia zarówno w rodzinie, jak i w środowisku zawodowym. Nie ma tutaj siniaków czy innych obrażeń fizycznych, które można okazać prosząc o pomoc. Mamy za to do czynienia ze słownymi atakami, wyzwiskami, nękaniami, zastraszaniem, zmuszaniem, zaniedbywaniem potrzeb ofiary oraz groźbami.

Przemoc spontaniczna (gorąca)

- Ma u swoich źródeł furie zrodzoną z frustracji. Charakteryzuje się złością, gniewem i furią. Towarzyszą jej przeróżne formy ekspresji, krzyki, wyzwiska, obelgi, rękoczynny, impulsywne zachowania, gwałtowne zadawanie bólu. Pojawia się szybko i równie szybko znika.

Przemoc chłodna

- Przemoc zapisana w kulturze i obyczaju; stanowi część wyposażenia psychologicznego jednostki. Niepotrzebny jest tutaj gniew czy furia, występuje natomiast element chłodnej kalkulacji i premedytacji. Często u podłoża tego rodzaju przemocy leży osiągnięcie jakichś pozytywnych wartości czy celów, jak np. czyjeś dobro bądź utrzymanie ładu i porządku. Charakterystyczna dla stosunków międzyludzkich, w których obowiązują autorytarne modele współżycia.

Przemoc instrumentalna

- Dokonuje się bezpośrednio w relacjach międzyludzkich. Jest ona rozpoznawalna przez tych, których dotyczy. Przeciwnieństwem przemocy instrumentalnej jest przemoc strukturalna, która jest bezgłówna, niewidoczna. Jej korzenie tkwią w strukturach i świadomości społecznej, normach i zwyczajach, procesach socjalizacyjnych obowiązujących w danej społeczności i kulturze. Często bywa odbierana jako coś normalnego i niekoniecznie musi zawierać atak fizyczny czy też psychiczny.

Przemoc symboliczna / kulturowa

- Wiąże się z narzucaniem znaczeń i interpretacji symboli zastanej kultury. Jest jedną z form przemocy miękkiej, która zachodzi w pewnej mierze za zgodą ofiary. Odbywa się na zasadzie większości głosu grupy. Zjawisko to możemy zaobserwować w relacjach między płciami oraz w systemie edukacji.

System

- Systemy to twory myślowe, sposoby pojmowania rzeczywistości przez umysł ludzki. Systemu nie można utożsamiać z rzeczywistością.
- W ramach systemu działają określone instytucje.

System prawa

- „System prawny” to termin z zakresu języka prawniczego, wyrażający pewien sposób widzenia prawa przez prawników, głównie przez doktrynę prawniczą.
- Uznanie norm prawnych za system wiąże się z potrzebą porządkowania norm, a więc widzenia prawa jako układu, którego zróżnicowane składniki podlegają systematyzacji, wedle przyjętych kryteriów.

System społeczny

- Społeczeństwo bywa rozumiane jako system społeczny, który sam, podobnie jak konstytucyjne dla niego segmenty (polityka, gospodarka, ideologia), przechodzi przez powtarzające się cykle równowagi, destabilizacji, załamania się równowagi i nowej równowagi. Istnieje ogólny cykl społeczeństwa i specyficzne cykle cząstkowe: polityczno – militarny, ekonomiczno – przemysłowy, ideologiczno – religijny. Wszystkie one zachodzą wedle podobnego wzoru.

Bibliografia

- A. **Bator**, Normy planowania gospodarczego w systemie prawa, AUW No 1309, Prawo CCIII, Wrocław 1992;
- K. **Frieske**, Socjologia prawa, Wydawnictwo Iuris, Warszawa – Poznań 1983;
- W. **Gromski** (red.), Teoria i filozofia prawa. Wybór tekstów, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1998;
- W. **Gromski**, Autonomia i instrumentalny charakter prawa, Wydawnictwo Kolonia LTD., Wrocław 2000;
- M. **Jarosz**, Samobójstwa, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997;
- W. **Jedlecka**, *Formy i rodzaje przemocy*, [w:] M. Sadowski, A. Spychalska, K. Sadowa (red.), *Przemoc w prawie i w polityce*, Wrocławskie Studia Erazmiańskie, zeszyt XI, Wrocław 2017;
- K. **Pałeczki**, Prawoznawstwo. Zarys wykładu. Prawo w porządku społecznym, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2003;
- I. **Pospiszyl**, Patologie społeczne. Resocjalizacja, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009;
- Z. **Pulka**, *Podstawy prawa. Podstawowe pojęcia prawa i prawoznawstwa*, Wydawnictwo Forum Naukowe, Poznań 2008;
- J. **Roszak**, *Przemoc w białych rękawiczkach*, Niebieska Linia 2010, nr 1/66;
- I. **Sadowski**, *WSPÓŁCZESNE SPOJRZENIE NA INSTYTUCJE: EWOLUCJA POJĘĆ, PROBLEM MODELU AKTORAI POZIOMY ANALIZY INSTYTUCJONALNEJ*, Przegląd Socjologiczny 2014, nr. 63;
- P. **Sztompka**, Socjologia zmian społecznych, Wydawnictwo Żnak, Kraków 2005;
- M. **Szyszkowska**, Filozofia prawa i filozofia człowieka, Instytut Wydawniczy Pax, Warszawa 1989;
- J. **Zajadło** (red.), Leksykon współczesnej teorii i filozofii prawa. 100 podstawowych pojęć, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2007.